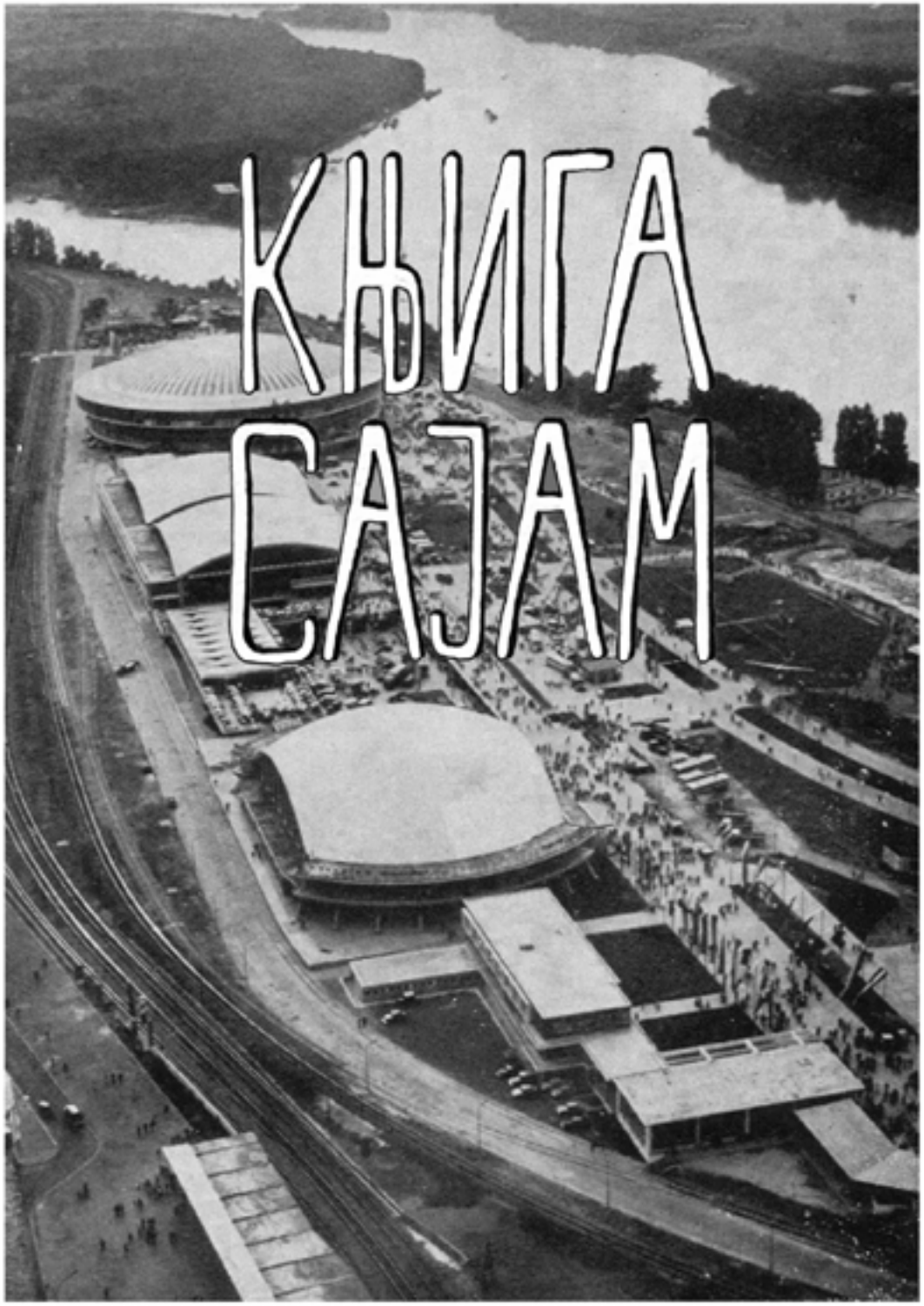
КЊИГА САЈАМ

СА БОЛОМ У ДУШИ ОБАВЕШТАВАМО ГРАЂАНЕ И ГРАЂАНКЕ ДА НАС НАПУШТА

БЕОГРАДСКИ САЈАМ

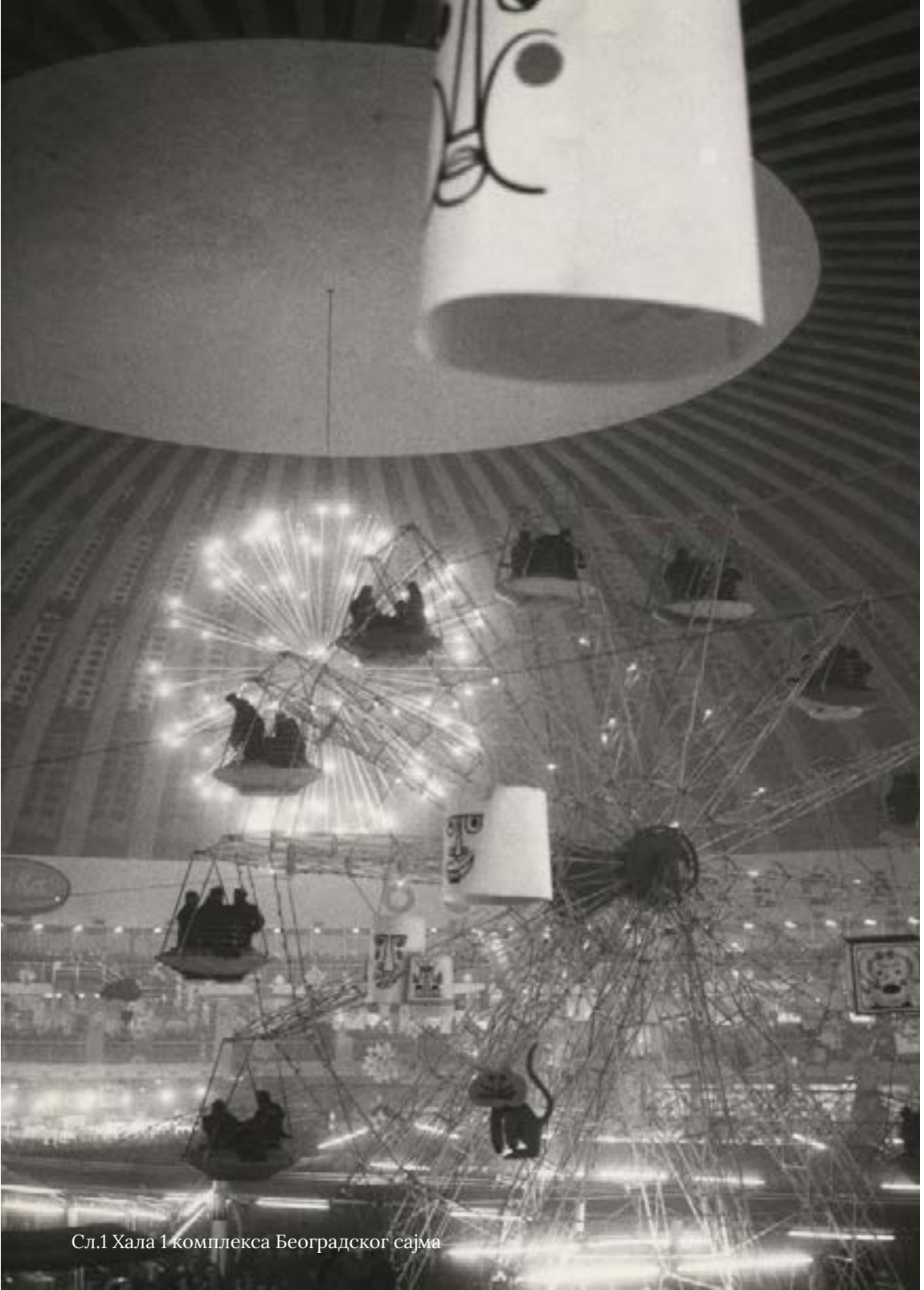
ОПЕЛО ДРАГОГ НАМ ПОКОЈНИКА ОДРЖАЋЕ СЕ УКОЛИКО СЕ НА СЕДНИЦИ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ УСВОЈИ ИЗМЕНЕ И ДОПУНЕ ПЛАНА ЗА РУШЕЊЕ КОМПЛЕКСА БЕОГРАДСКОГ САЈМА И ПРОШИРЕЊА БЕОГРАДА НА ВОДИ

ОЖАЛОШЋЕНИ:

МИ

КЊИГА САЈАМ

аутори: А.Ш, Л.Т, Ј.П, Л.З, А.С, С.С, Л.Д, А.М, А.Д, А.М, М.Ђ

Сл.1 Хала 1 комплекса Београдског сајма

САДРЖАЈ

- ПРЕДГОВОР 7
- ПРАВО НА ГРАД 8
- ИСТОРИЈАТ САЈМА 18
- КОНСТРУКЦИЈА 34
- ПАКЛЕНА КУХИЊА 40
- МЕМОАРИ ЗАШТИТЕ 44
- УРБ. РАЗМАТРАЊА О ЧУВАЊУ СПОМЕНИКА 46
- ТЕОДОРА 48
- БЕОГРАД НА БРДУ, БЕОГРАД НА НЕБУ, БЕОГРАД НА ВОДИ, БЕОГРАД У ТАМИ, БЕОГРАД У ЈАМИ 52
    - ОБАЛА — Јавно добро 7 55
    - СТАМБЕНЕ ДИСТОПИЈЕ 54
    - УРБАНА ЕКОЛОГИЈА 56
- ГРАДОСЛОВАР — Богдан Богдановић 64
- ГРАДСКА ЛИПОСУКЦИЈА — Expo 2027 и Национални стадион 68
- ЕПИЛОГ 72

ЗАХВАЛНИЦА

Захваљујемо се Алекси Голијанину, што је за потребе ове публикације превео Харвијев манифестни текст *Право на град* и употпунио фуснотама, за све радознале и вичне додатном истраживању

Уместо увода

ПРЕДГОВОР

Збирка пред вама представља резултат заједничког рада једне неформалне групе студената, исувише неформалне и довољно тврдоглаве да још увек није осмислила име. Окупљене око бриге за будућност градске средине, односно свих нас. Каписла нашег организовања била је најава рушења комплекса Београдског сајма и ансамбла Генералштаба, а као додатни подстицај послужило је и коначно уједињење архитеката и урбаниста по питању сада већ горућих проблема у оквиру управљања градском средином. Током рада на овој збирци, поставили смо једни другима бројна питања. на која још увек немамо прецизан одговор. Жељни саговорника и одговора, шаљемо сигнал не знајући до кога ће допрети.

Иако смо већ на корицама рекли да је ово књига о Сајму, она заправо није само о Сајму. Није ни о зградама које се руше, граде, премештају, путују, ходају, лутају... Ово је књига о нашем односу према култури и вредностима које нам се намећу. Она је мали гест бунта, који треба да заталаса површ давно учмале средине. Тежимо да изнова покренемо дијалог о архитектури, о простору у коме сви заједно обитавамо, о друштву и култури у граду. Желимо да се критички поставимо спрам себе, вас и њих. Сајам је само један у низу објеката које нам отимају. Сајам је кућа коју су нам оставили људи који су пре нас били паметни и имали визије које је и остатак света препознао као нешто важно, велико и битно.

Друштвена критика је прешла у облик друштвене разоноде, све је одавно стало. – Алекса Голијанин

Пред вама ће се наћи манифест, упрошћен корпус великих мисли, али велики је и град, рецепт за кување, мемоари, селекција – поклањамо, појмовник, Градословар, претрес одлука од националног значаја и довољно обесмишљене, а изнова неопходне идеје јавног интереса и добра, као и трагови невидљих градова.

ПРАВО НА ГРАД

Дејвид Харви (2003.)

David Harvey, „The Right to the City“, International Journal of Urban and Regional Research, Volume 27, Issue 4, 17. XII 2003,

Превео Алекса Голијанин, 2024.

Град је, како је једном написао познати урбани социолог Роберт Парк,

„Човеков најдоследнији и у целини гледано најуспешнији покушај да свет у којем живи изгради поново, ближе жељама свог срца. Али ако је град свет који је човек створио, то је и свет у којем је од сада осуђен да живи. Тако је, посредно, без икакве јасне представе о природи свог задатка, у стварању града човек поново стварао себе.“ [1]

Право на град није само право приступа ономе што већ постоји, већ право да то постојеће променимо по жељи свог срца. Морамо бити сигурни да можемо живети са сопственим креацијама (проблем за сваког планера, архитекту и утопијског мислиоца). Али право да поново створимо себе, кроз стварање квалитативно другачије урбане друштвености, једно је од најдрагоценијих људских права. Сам темпо и хаотични облици урбанизације широм света отежали су размишљање о природи тог задатка. Направљени смо и били преправљани, а да нисмо тачно знали зашто, како, због чега и с којим циљем. Како онда можемо боље остварити своје право на град?

1 Robert Ezra Park, „The City as a Social Laboratory“, On Social Control and Collective Behavior: Selected Papers, ed. Ralph H. Turner, University of Chicago Press, 1967, 3. (Све напомене, АГ.)

Град никада није био хармонично место, поштеђено конфузије, сукоба, насиља. Погледајмо само историју Париске комуне 1871, или Скорсезеов фиктивни опис града из филма „Банде Њујорка“ („Gangs of New York“, 2002), и упитајмо се докле смо стигли. Помислимо онда на насиље које је поделило Белфаст, уништило Бејрут и Сарајево, потресло Бомбај и дотакло чак и „Град анђела“. Мир и уљудност у урбаној историји су пре изузетак, него правило. Једино интересантно питање јесте да ли су исходи креативни или деструктивни. Обично су обоје: град је историјско место креативне деструкције. Ипак, град се показао и као изузетно отпорна, издржљива и иновативна друштвена форма.

Али чија права и чији град? Комунари из 1871. веровали су да имају право да преотму „свој“ Париз од буржоазије и царских лакеја. Монархисти који су их побили сматрали су да су у праву што су град поново освојили у име Бога и приватног власништва. И католици и протестанти сматрали су да имају право на Белфаст, као и партија Шив Сена из Бомбаја, када је насилно напала муслимане.[2] Нису ли сви они подједнако користили своје право на град? „Између једнаких права“, каже Маркс у једној чувеној реченици, „одлучује сила“.[3] И да ли је то онда „право на град“? Право да се боримо за своју жељу и ликвидирамо сваког ко нам се нађе на путу? То изгледа прилично далеко од универзалних начела Декларације УН о људским правима. Или можда није?

Маркс је, као и Парк, сматрао да мењамо себе тако што мењамо свој свет – и обрнуто. Тај дијалектички однос лежи у корену целокупног људског рада. Машта и жеља играју у томе своју улогу. Оно по чему се најгоре архитекте разликују од најбољих пчела, тврдио је, јесте то што архитекта подиже структуру у машти пре него што је материјализује на тлу. [4]

2 Шив Сена (Śhiva Sēnā, „Шиваџијева војска“), индијска десничарска партија, од 2019. на власи у држави Махараштра (Мумбај-Бомбај).

3 К. Маркс, Капитал, Том I, Поглавље X, Део 1: Радни дан, „Границе радног дана“ (последњи пасус).

4 Ибид., Део III: Производња апсолутног вишка вредности, Поглавље VII: Процес рада и производња вишка вредности, Одељак 1: Процес рада или производња употребне вредности

Ми смо, сви ми, својеврсне архитекте. Индивидуално и колективно стварамо град својим свакодневним деловањем и својим политичким, интелектуалним и економским ангажманом. Али са своје стране, и град обликује нас. Да ли могу да живим у Лос Анђелесу, а да не постанем фрустрирани возач?

Можемо сањати и размишљати о алтернативним урбаним световима. Уз довољно истрајности и моћи, можемо се чак понадати да ћемо их и изградити. Али утопије су данас на лошем гласу, јер када се остваре с њима је често тешко живети. Шта то крене по злу? Да ли нам недостаје исправан морални и етички компас који би водио наша размишљања? Зар не бисмо могли изградити социјално праведан град?

Али шта је социјална правда? У Платоновој Држави, Трасимах тврди да „сваки облик владавине" доноси „законе зарад сопствене користи", тако да је „праведно свуда исто, корист јачег".[5] Платон то одбацује у корист правде као идеала. Али опет, има много формулација идеалног. Можемо бити егалитаристи, или утилитаристи попут Бентама (највеће добро највећег броја људи), можемо се залагати за друштвени уговор, као Русо (с његовим идеалом неотуђивих људских права) или Џон Ролс (John Rawls), можемо бити космополите у Кантовом стилу (што је неправедно према једном, неправедно је према свима), или просто чисти хобсовци, који инсистирају да држава (Левијатан) наметне правду безобзирним приватним интересима, како би спречила да друштвени живот буде „насилан, бруталан и кратак". Неки се чак залажу за локалне идеале правде, осетљиве на културне разлике. Фрустрирано гледамо у огледало и питамо се: „Која је од свих тих теорија правде најправеднија?" У пракси, сумњамо да је Трасимах био у праву: правда је просто оно што се владајућој класи прохте да прогласи праведним.

Ипак, не можемо без утопијских планова и идеала правде. Они су неопходни и за мотивацију и за акцију. Гнев због неправде и алтернативне идеје дуго су подстицали потрагу за друштвеним променама. Не можемо их ни цинично одбацити. Али можемо и морамо их контекстуализовати. Сваки идеал права крије у себи претпоставке о друштвеним процесима. С друге стране,

5 Платон, Држава, Књига прва, 338c, 339b, и даље.

друштвени процеси укључују одређена схватања права. Оспорити та права значи оспорити друштвени процес и обрнуто. Да то сада илуструјем.

Живимо у друштву у којем неотуђива права на приватну својину и профитну стопу надмашују било који други концепт неотуђивих права који вам може пасти на памет. То је зато што нашим друштвом доминира акумулација капитала, на основу тржишне размене. Тај друштвени процес зависи од правне конструкције индивидуалних права. Апологете тврде да то подстиче „буржоаске врлине" као што су индивидуална одговорност, независност од уплитања државе, једнаке могућности на тржишту и пред законом, награда за иницијативу и отворено тржиште које омогућава слободу избора. Та права обухватају приватно власништво над сопственим телом (да се слободно продаје његова радна снага, да се према њему поступа с достојанством и поштовањем, и да буде поштеђено физичке принуде), као и слободу мисли, изражавања и говора. Признајмо: та изведена (деривативна) права су привлачна. Многи од нас се у великој мери ослањају на њих. Али то углавном радимо као просјаци који живе од мрвица с богаташког стола. Објаснићу то.

Живети у капитализму значи прихватити или се потчинити том скупу права неопходних за бескрајну акумулацију капитала. „Тежимо", каже председник Буш док креће у рат, „праведном миру, у којем ће репресију, озлојеђеност и сиромаштво заменити нада у демократију, развој, слободна тржишта и слободну трговину." Те две последње ставке, каже он, „показале су се способним да цела друштва извуку из сиромаштва".[6]

Тај дар слободе (тржишта) Сједињене Државе ће испоручити свету, свиђало се то некоме или не. Али неотуђива права на приватну својину и профитну стопу (претходно такође уграђена у декларацији УН, на инсистирање САД) могу имати негативне и чак смртоносне последице.

Слободна тржишта нису нужно поштена. „Не постоји", каже једна стара изрека, „ништа тако неједнако као што је једнак третман неједнаких." То је оно што ради тржиште. Кроз егалитаризам размене, богати постају све богатији, а сиромашни

6 George W. Bush, „Graduation Speech at West Point", 1. VI 2002; „National Security Policy of the United States: Foreword by President George W. Bush", 17. IX 2002.

све сиромашнији. Није никакво чудо што се они који имају богатство и моћ залажу за таква права. Тако се шири класна подела. Градови се све више гетоизују, јер се богати ограђују због заштите, док се сиромашни гетоизују по сили ствари.

А ако се расне, верске и етничке поделе укрштају, као што се то често дешава, с борбом за стицање бољег класног и доходовног положаја, онда брзо наилазимо на огорчено подељене градове, што нам је сувише добро познато. Тржишне слободе неизбежно производе монополску моћ (као у медијима или у грађевинској индустрији). Тридесет година неолиберализма учи нас да што је тржиште слободније, то су веће неједнакости и већа монополска моћ.

Још горе, тржишта захтевају оскудицу да би функционисала. Ако нема оскудице, онда се она мора друштвено изазвати. То је оно што раде приватна својина и профитна стопа. Резултат је много непотребног лишавања (незапосленост, недостатак стамбеног простора, итд.) – усред обиља. Отуда бескућници на нашим улицама и просјаци у метроу. Глад се може јавити и усред великог вишка хране.

Либерализација финансијских тржишта покренула је олују спекулативних сила. Неколико хеџ-фондова, који користе своје неотуђиво право да остваре профит на било који начин, жаре и пале широм света, тако што својим спекулацијама уништавају целе економије (као у Индонезији и Малезији). Својим спекулацијама уништавају и наше градове, а онда их реанимирају донацијама за оперу и балет, док се њихови извршни директори, попут Кенета Леја, познатог из афере Енрон (Кеннетх Лау, 2001), шепуре на глобалној сцени и гомилају огромно богатство на штету милиона. Да ли су мрвице деривативних права вредне живљења с Кенетом Лејом и њему сличнима?

Ако је то оно ка чему воде неотуђива права на приватну својину и профитну стопу, онда не желим ништа од тога. То не производи градове који би одговарали жељама мог срца, већ светове неједнакости, отуђења и неправде. Противим се

7 По некима, наводно, Платон (Закони, 6, 757а: „...када се једнакост додели неједнаким стварима, резултат ће бити неједнак, осим ако се не примене одговарајуће мере...“), по некима Аристотел, без јасног извора. На енглеском се та изрека преноси као „There is nothing so unequal as treating unequals equally“, уз неке мале варијације.

бескрајној акумулацији капитала и концепту права који је у то уграђен. Мора се афирмисати другачије право на град. Они који се сада држе тих права неће их се добровољно одрећи: „Између једнаких права одлучује сила.“ То не мора да значи насиље (иако се, нажалост, често своди на то). Али то значи мобилизацију довољне моћи кроз политичко организовање, или на улици, ако ствари треба променити. Али с којом стратегијом ићи даље?

Ниједан друштвени поредак, рекао је Сен-Симон, не може се променити, а да обриси новог нису већ латентно присутни у постојећем стању ствари. Револуције нису потпуни прекиди, али оне преокрећу ствари. Деривативна права (као што је право на достојанствен третман) треба да постану основна, а основна права (на приватну својину и профит) треба да постану деривативна. Зар то и није био традиционални циљ демократског социјализма?

У капиталистичком пакету права, показало се, има противречности. То се може искористити. Шта би се догодило с глобалним капитализмом и урбаним животом да су се клаузуле декларације УН о изведеним правима радника (на сигуран посао, разуман животни стандард и право на организовање) ригорозно примењивале?

Али могу се дефинисати и нова права: попут права на град које, као што сам рекао на почетку, није само право приступа ономе што спекуланти имовином и државни планери дефинишу, већ активно право да град учинимо другачијим, да га обликујемо више у складу са жељама срца, и да се тако и сами поново изградимо према другачијој слици.

Стварање новог урбаног заједничког добра, јавне сфере активне демократске партиципације, захтева да поништимо тај огромни талас приватизације, која је била мантра деструктивног неолиберализма. Морамо замислити инклузивнији, иако и даље све разуђенији град, заснован не само на другачије уређеним правима већ и на различитим политичко-економским праксама. Ако је наш урбани свет био замишљен и направљен, онда се може поново замислити и поново направити. За то неотуђиво право на град вреди се борити. „Градски ваздух ослобађа“, говорило се некада. Тај ваздух је сада мало загађен. Али увек се може прочистити.

ЈЕДНОМ МИ ЈЕ РЕЧЕНО ДА ЈЕ ЕТИЧКИ АНГАЖОВАН АРХИТЕКТА КАО ДА У Н А Ј М И Ш ПРОГРАМЕРА ДА ТИ ПОЛУПА КОМПЈУТЕР

Сл. 2 и 3. Фотографије изградње Хале 2 (десно) и Хале 1 комплекса Београдског сајма

(1957)

- Док су радови још увек били у току, донета је одлука да претпремијерно сајамско загревање у хали 3, где је отворена Изложба Енергетике и електропривреде Југославије. Ова изложба требало је да представља организациону и техничку вежбу, припрему и проверу за репрезентативан дочек пре свега иностраних излагача и посетилаца, до чега ће доћи два и по месеца касније. **Први одржани сајам – 1. Међународни сајам технике.**

(1.500 излагача, 650 домаћих и 850 страних из 28 земаља света преко 5.000 званица, а током десет дана трајања сајамске хале је посетило чак 1.150.000 посетилаца.)

- **Други Међународни сајам књига – први пут на новом Сајму представњен робот.** (сл. 1)

(сл. 4)

- **Почиње емитовање програма Телевизије Београд** (сл. 2) **из студија на Сајму (током Другог Међународног сајма технике)**.
- Одржан је први велики симфонијски концерт на отвореном простору пред масовним аудиторијумом у атријуму између Хала 2 и 3.

(сл. 5)

(1959)

(1961)

- Одржано **Европско првенство у кошарци**, када је репрезентација Југославије, са тренером Александром Николићем и Радивојем Корађем у тиму, освојила своју прву медаљу – сребро. (сл. 3)
- **Сајам моде - Мода у свету.** (сл. 4 и 5)
- **Првенство Европе у боксу у Хали 1.**
- Учесници 6. међународне дунавске регате усидрени су на кеју код Сајма.
- На Сајму су први пут одржане **мото и картинг трке**.

(сл. 6)

(сл. 7)

(сл. 8)

(1962)

- Глумац Ален Делон је током посете Београду боравио на Београдском сајму. Наиме, под сајамским куполама, за филм „Марко Поло“, снимана је антологијска, монстр – сцена шаховске партије, са живим фигурама. Пријем за екипу филма одржан је у Хали 1.
- **Први Сајам намештаја**
- **Представа ЈДП-а „Открића“ у Хали 3**
- **Децембар 1962. Почео Новогодишњи вашар на Сајму**.

(1964)

- Прва велика јавна рок манифестација *Сајам весеља*
- Септембар 1964. 2. **Тријенале савремене југословенске уметности.**

(1965)

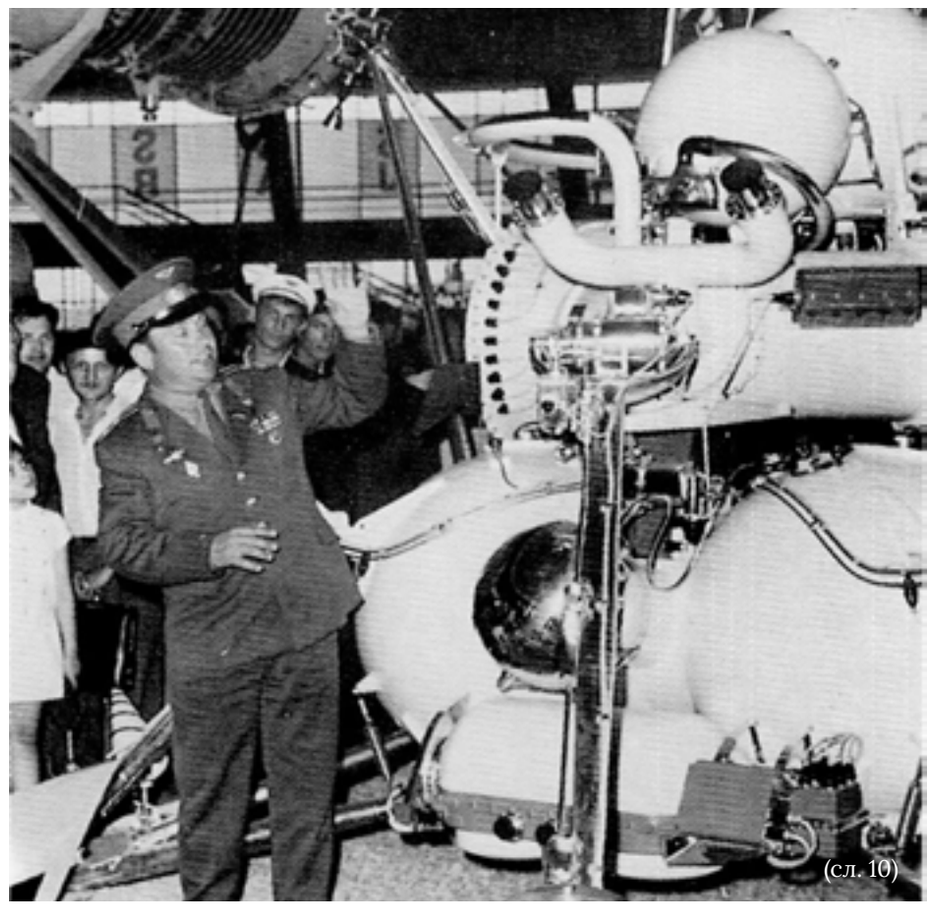
- **Концерт Луја Армстронга у Хали 3.** (сл. 6)
- Септембар 1965. Преко 2500 окупљених лекара из земље у Хали 1 на платну од 30 м пратило експериментални директни телевизијски пренос у боји операције са Прве хируршке клинике.

(сл. 9)

(1967)

- **Павел Попович, совјетски космонаут презентује свемирску летелицу Восток 4 у којој је летео у космос**. (сл. 7)
- На Сајму је постављен Аутодром – тркачки центар, минијатурна тркачка стаза на којој се утркује осам мини аутомобила.
- Јануар 1967. КК Партизан дебитује у европском Купу победника у Хали 3 у утакмици против турског ИТУ-а и побеђује са резултатом 80:58.

(сл. 10)

(1969)

- Новогодишњи вашар организује јавна венчања.

(1970)

- **Организована изложба поводом успешног заједничког америчко-совјетског васионског лета Аполо-Сојуз.** У оквиру Сајма технике био је изложен део опреме америчког пројекта са капсулом брода Аполо.
- **Иво Андрић отвара Сајам књига.** (сл. 8)

(сл. 11)

(1973)

- **Организован Ауто-родео Паклени возачи.**

(1984)

- Концерт Ајрон Мејдена.
- Концерт Ерика Клептона.

(1986)

- Јубиларни 25. Салон аутомобила и мотоцикала у Београду (посвећен 100. годишњици изума аутомобила 1896.)

(1987-1997)

1987. Концерт Бијелог Дугмета - Пљуни и запјевај моја Југославијо
1988. Рибља чорба наступа у Хали 1, више од 15000 посетилаца
1990. Концерт Алис Купер
1994. Рибља чорба наступа у оквиру великог концерта „РнР Заувек“

(2003-2008)

2003. Концерт Deep Purple u Hali 1
2004. Концерт P!NK u Hali 1
2005. Концерт REM
2005. Концерт Jamiroquai
2005. Концерт The Prodigy
2006. Концерт Deep Purple
2006. Концерт Duran Duran
2008. Концерт Public Enemy

(2017)

- **Јубилеј 80 година сајма**.

(2018)

- **Сајам представљен на изложби Према конкретној утопији: Архитектура у Југославији, 1948-1980 у музеју MoMA у Њујорку**

Непокретно културно добро
–
терет на грађевинском земљишту.

Сл. 12.Гитаријада у Хали 1

Сл. 13. Боксерски меч

Сл. 14. Сајам технике

Чији је овај град?

Београдски сајам

ИНЖЕЊЕРСКО ЧУДО

Београдски сајам представља сведочанство техничког, технолошког, научног и креативног узлета друштва средином шездесетих година двадесетог века.

Београдски сајам саграђен је између 1954. и 1957. године. То је био период када се Београд, као и остатак државе, економски и инфраструктурно опорављао од девастирајућих последица рата. Ресурси су у сваком смислу били ограничени, али инжењери – аутори комплекса својим иновативним и оригиналним решењима успевају да превазиђу многобројне препреке и стварају патенте који су позитивно утицали на грађевинске подухвате широм земље. Како је Београдски сајам заувек оставио траг на наше градитељско наслеђе?

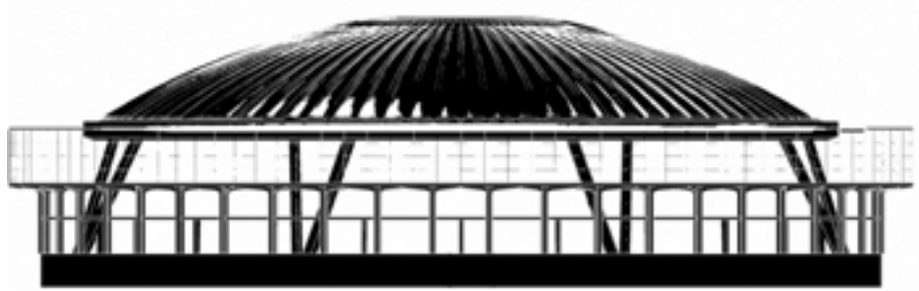
Архитекта Милорад Пантовић осмислио је урбанистичко – архитектонско решење, које се због својих димензија, складности облика и опште импозантности сврстава међу најуспелија остварења домаће архитектуре и грађевинског конструктерства. Сајам није само једна велика хала – он је ремек- дело као целина, комплекс, онако како га је Пантовић оригинално и замислио.

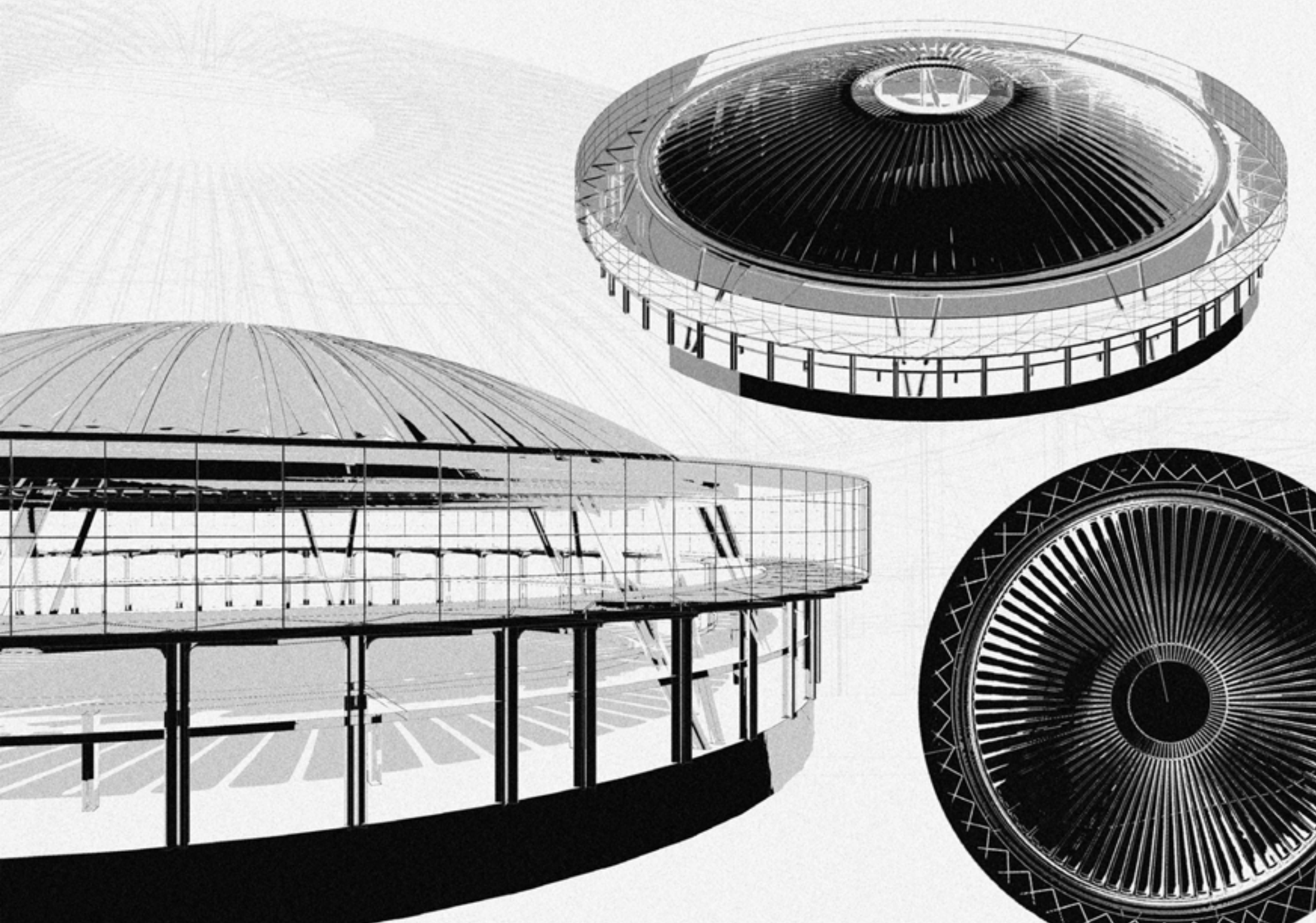
У Србији, као и у остатку Европе у то време, челик је био дефицитарна сировина. Бетон је био један од расположивих средстава, али инжењери нису имали готова решења како да га примене за овакву врсту конструкција. У државном интересу је било да се што мање материјала увози, као и да се не купују инострани грађевински патенти. Жежељ и Крстић су осмишљавају оригинална и иновативна решења, која ће касније моћи да се примењују и у другим пројектима, а у чијој производњи ће бити укључено што више делова наше земље, не би ли се тако поспешио и рад индустрије.

Хала 1 је једини део комплекса Сајма који је остао под заштитом као споменик културе. Својим специфичним решењем је у време грађења представљала прави градитељски подвиг и изузетно

конструктивно остварење, а њена купола и данас држи Гинисов рекорд, са својих 106 метара распона, за ову врсту конструкције. Технике и знања која су стечена током подизања грандиозне куполе Хале 1, касније су примењена на подизање куполе Храма Светог Саве. На оба ова пројекта радило је државно предузеће Трудбеник, које данас више не постоји.

Важност Хала 2 и 3 бачена је у сенку, иако оне по комплексности и софистицираности решења парирају Хали 1. Ове две хале и даље држе важне рекорде, и сведоче о градитељским достигнућима на чијим темељима су настала читава насеља у Београду, али и на просторима бивше Југославије. "Значај ових конструктивних решења је светских размера. Њима су унапређена дотадашња сазнања о граничним вредностима избочавања љуски и доказано је да се њихова сигурност преднапрезањем бар удвостручује. Хале 2 и 3 су, осим иновативности у концепту двоструко закривљених форми, допринеле развоју потпуно новог конструктивно-технолошког система грађења. Претходно напрезање кабловским просторним кривим сноповима је примењено међу првима у свету."

Сл.15: Тестирање макете куполе Хале 1.

Сл.16: Комплекс Београдског Сајма.

Куварице мање због да ти ручак не изгори...

ПАКЛЕНА КУХИЊА

РЕЦЕПТ ЗА СТАМБЕНИ ДЕЛИКАТЕС, *хммм или је рецепт за?*

Састојци:

- ПППППСИ
- 1 страни инвеститор
- Подршка Владе
- Мало стрпљења
- Похлепе по сопственом укусу / интересу ;)
- Специјалан зачин
- Коцкица квасца да нарасте постојећи ***ППППСИ*** [1] *(ПРОСТОРНИ ПЛАН ПОСЕБНО ПОДЛОЖАН СЛОБОДНОЈ ИНТЕРПРЕТАЦИЈИ)*

---

1 Просторни план подручја посебне намене доноси се за подручја која захтевају посебан режим организације, уређења, коришћења и заштите простора, пројекте од значаја за Републику Србију или за подруја одређена Просторним планом Републике Србије, или другим просторним планом, а нарочито за:

- Подручје са природним, културно-историјским или амбијенталним вредностима;
- Подручје са могућношћу експлоатације минералних сировина;
- Подручје са могућношћу коришћења туристичких потенцијала;
- Подручје са могућношћу коришћења хидропотенцијала;
- За реализацију пројеката за које Влада тврди да су пројекти од значаја за
- Републику Србију*;
- За изградњу објеката за које грађевинску дозволу издаје министарство
- надлежно за послове грађевинарства или надлежни орган аутономне покрајине.

*Формулација уведена Изменама и допунама закона о планирању и изградњи (2014), чиме је омогућена израда ППППН "Београд на води"

Припрема се одвија у две фазе и ово јело не можете да спремите сами, стога задужите се страном инвеститору, како би вам помогао при кувању, и будите спремни да дуг отплаћујете дуго, дуго, дуго!

ПРИПРЕМА

На самом почетку ради сигурнијег и бржег остваривања приватног интереса, науљите плех посебним планом ***ППППСИ***[1] **(ПРОСТОРНИ ПЛАН ПОСЕБНО ПОДЛОЖАН СЛОБОДНОЈ ИНТЕРПРЕТАЦИЈИ)** - за јела од значаја за Републику Србију!

Фаза 1: Пипрема смесе

Очистите радну површину, односно порушите неколицину објеката у Дунав Великој
Очерупајте инервишућу транспортну инфраструктуру, тако да остане само зграда Железничке станице у служби савремене сценографије.

Фаза 2: Додајте чврсте састојке.

Замешајте неколико стотина хиљада стамбених квадрата, поспите кулу вамо, тржњак тамо (што крупније то боље), зелени зачини долазе на крају, али то у складу са инвеститоровим укусом.

И НЕМОЈТЕ СЛУЧАЈНО ДА ВАМ УПАДНЕ НЕКА АМБУЛАНТА ИЛИ ШКОЛА.

ЗАЧИНИТЕ!!

- Велику пажњу треба поклонити специјалном зачину такозваном LEX SPECIALIS-у. Уживаћете у магији укуса која ће пробудити сва ваша чула. Обратите пажњу да је зачин веома јак и пикантан, има тенденцију да надјача претходно додате зачине, попут зачина о експропријацији – тако да лакше него икада можете одузети нечију земљиште. Наравно они ће то разумети пошто се ради о јелу од јавног интереса и националног значаја, дакле сасвим сигурно је јело у интересу друштва.

- У смесу додајте квасац, да нарасте.

- Након што смеса нарасте и прошири се, приметићете како добија карактер неког живог и гладног створа. Оно што поједе постаће њен саставни део, неповратно. Видећете како за тили час отрси обалу. Не заустављајући се она прескаче реку и у њен састав улазе неке друге ствари, лонци, виљушке, куполе, крпе...

Да ли знате још неки пример примене овог рецепта?

Оно што је најбоље од свега јесте што када једном направите јело по овом рецепту, можете га поновити било где и било кад!

Њиме се можете послужити приликом похођања литијумских батерија, маринирања EXPO 2027, а сигурно ће моћи да се умеси и нешто слађе!

МЕМОАРИ ЗАШТИТЕ

Како смо се потрудили да укратко образложимо шта се у протеклих 15 година десило са десном обалом реке Саве, време је да мало детаљније илуструјемо посебно спорне тачке у вези са регулативом и заштитом културних добара.

Како је то тачно Београдски сајам запао у ову чорбу?

Ствари су текле овако:

- 1997. Београдски сајам бива стављен под претходну заштиту (евидентиран је као културно добро)
- 2008. урађен је елаборат, односно предлог одлуке за утврђивање Комплекса Београдског сајма као културног добра
- 20. јануар 2009. Службени гласник објављује одлуку Владе о утврђивању Комплекса Београдског сајма као културног добра
- 22. јануар 2009. Службени гласник објављује како одлука Владе о утврђивању Комплекса Београдског сајма као културног добра ступа ван снаге
- 6. март 2009. Службени гласник објављује одлуку Владе о утврђивању Хале 1 Београдског сајма за споменик културе

На први поглед ситуација делује чисто, сви су законски нормативи испуњени, једно заседање владе, друго заседање, па и треће, правно-демократски поредак је испоштован.
Међутим, овде ја важно истаћи две чињенице:

- Сама процедура по којој се неки објекат - непокретност, утврђује као културно добро и тиме стиче извесну заштиту, подразумева велики низ корака, који изискују извесно време како би се испунили. Дакле, ради се, на пример, валоризација, тј. процена да ли објекат испуњава услове за стицање статуса, затим Завод за заштиту споменика града Београда подноси предлог, праћен потребном документацијом (елаборат). Даље тај предлог проверава Републички завод за заштиту споменика, а Министарство културе, паралелно, проверава правни аспект предлога. Кад Републички завод "да зелено светло", одлуку о усвајању предлога доноси Влада на седници Скупштине.

- Да би се "скинула" заштита, неопходно је поновити читаву процедуру.

Размак од два дана упућује на огромну процедуралну нерегуларност, Закон о заштити културних добара не дефинише овакав "скок" као могућност.

Читај, незаконито.

Како би се ипак нека формална заштита Београдског сајма успоставила, покренута је процедура утврђивања Хале 1 као споменика. Тај постушак био је довољан да одврати страног инвеститора од куповине (наравно, не из алтрустичких побуда).

Хала 1 је само један од објеката који сачињавају амбијенталну целину, комплекса Београдског сајма. Београдски сајам пројектован је као комплекс, Хала 1 је само један од објеката који чини ову амбијенталну целину. Хоће ли Хала 1 доживети исту судбину попут зграде бивше главне железничке станице, да препарирана сведочи сопственом забораву?

Распарчавање и брисање његових делова, као и драстично мењање непосредног градског пејзажа, неповратно нарушава оно што Београдски сајам чини културним добром. Његово зазидавање у луксузни комплекс га трајно скрива од погледа јавности.

Одломак текста

УРБАНИСТИЧКА РАЗМАТРАЊА О ЧУВАЊУ ИСТОРИЈСКИХ СПОМЕНИКА

Добровић, Н. (1980). *Урбанистичка разматрања о чувању историјских споменика. Урбанизам Београда*, 58, 31-40.

Споменици прошлости на подручју нових облика не одстрањују се више као безвредни и у својој практичности дотрајали предмети. Нико од људи разбора нема храбрости да обестварује једно постојање отеловљено у виду непрекидности уметничко – историјског развоја. Уосталом, та је непрекидност уједно и једино јемство да се уочи степенасти успон културних тековина са нижег ступња на виши. Не ради се више о спољашњим и преношљивим облицима прошлости као у доба еклектицизма, игрању мртвим облицима, већ о чувању обликованог света прошлости у што веродостојнијем његовом изражају и уклапању у нову слику света.

Задатак да се реши питање неких историјских објеката, љупкост извесних средина или пак читавих градова у целини доводи понекипут, по потреби службе, у међусобну везу представнике разних културних области: археологе, историчаре, историчаре уметности, конзерваторе, архитекте, урбанисте, грађевинске инжињере, и хигијеничаре. Сваки од њих приступа решавању постављеног задатка са гледишта своје најуже струке и дисциплине. У недостатку претходне заједничке, непрекинуте културне сарадње долази на тим састанцима, у већини случајева, до размимоилажења или до непогодних компромиса између њих, при чему није постигнут жељени циљ.

Заједнички појмови, језик и опхођење, те исти изражајни облици којима разне културне јединке изграђују основне поставке заједничке им проблематике представља кључ и правац за сваки даљи и успешан рад. Заједничка проблематика може да се реши само непрекидним и непрекинутим напорима, а према томе не може се свести искључиво на повремене и краткотрајне састанке одржане на лицу места. Јер после повремених састанака сваки учесник се враћа поново на своју кулу и не покушавајући више да расположиво време до идућег састанка користи за припремање заједничке основице, у првом реду за одстрањивање узрока начелних мимоилажења у основним гледиштима на саму ствар.
Овим чланком писац ових редова – архитект и урбаниста – као учесник на разним састанцима по питањима старина, прекида са досадашњим пријатним затишјем. Изношењем својих мисли о основним поставкама проблематике жели да придобије на разговор остала заинтересована лица. Можда је он у неким својим поставкама кренуо са погрешног становишта, као што је извесно да је понекад и указао на правац који је исправан, али у сваком случају даје пример добре намере да се расположиво међувреме од једног састанка до другог користи за мисаоно зближење стваралачких људи одговорних подједнако за исти сектор културних прегнућа.

„Невидљиви градови”, Итало Калвино (1972.)

СКРИВЕНИ ГРАДОВИ

Теодора

Сталне инвазије угрожавале су град Теодору *Београд* током многих векова његове историје; са сваким пораженим непријатељем, други је добијао снагу и претио опстанку његових житеља. Када би се небо очистило од лешинара, требало је одолети најезди змија; истребљење паукова омогућило је мувама да се намноже и зацрне небо; победа над термитима препустила је град на милост и немилост жишцима. Једна за другом, врсте које се нису могле измирити с градом, повлачиле су се и изумирале. Пошто су састругали крљушт и шкољке, почупали надкрилца и перје, житељи Теодоре подарили су свом граду искључиво људски лик, по којем се и даље препознаје. *Београд сада изједа неправедан град, његов изобличени имењак, самопрокламовани наследник митске повеље поражених и наличје развоја – налик на градове чија историја није била ни налик његовој. Попут оних који расту као напајни техником и технологијом, настали из једног слоја. Непрепознатљиво једнолични.*

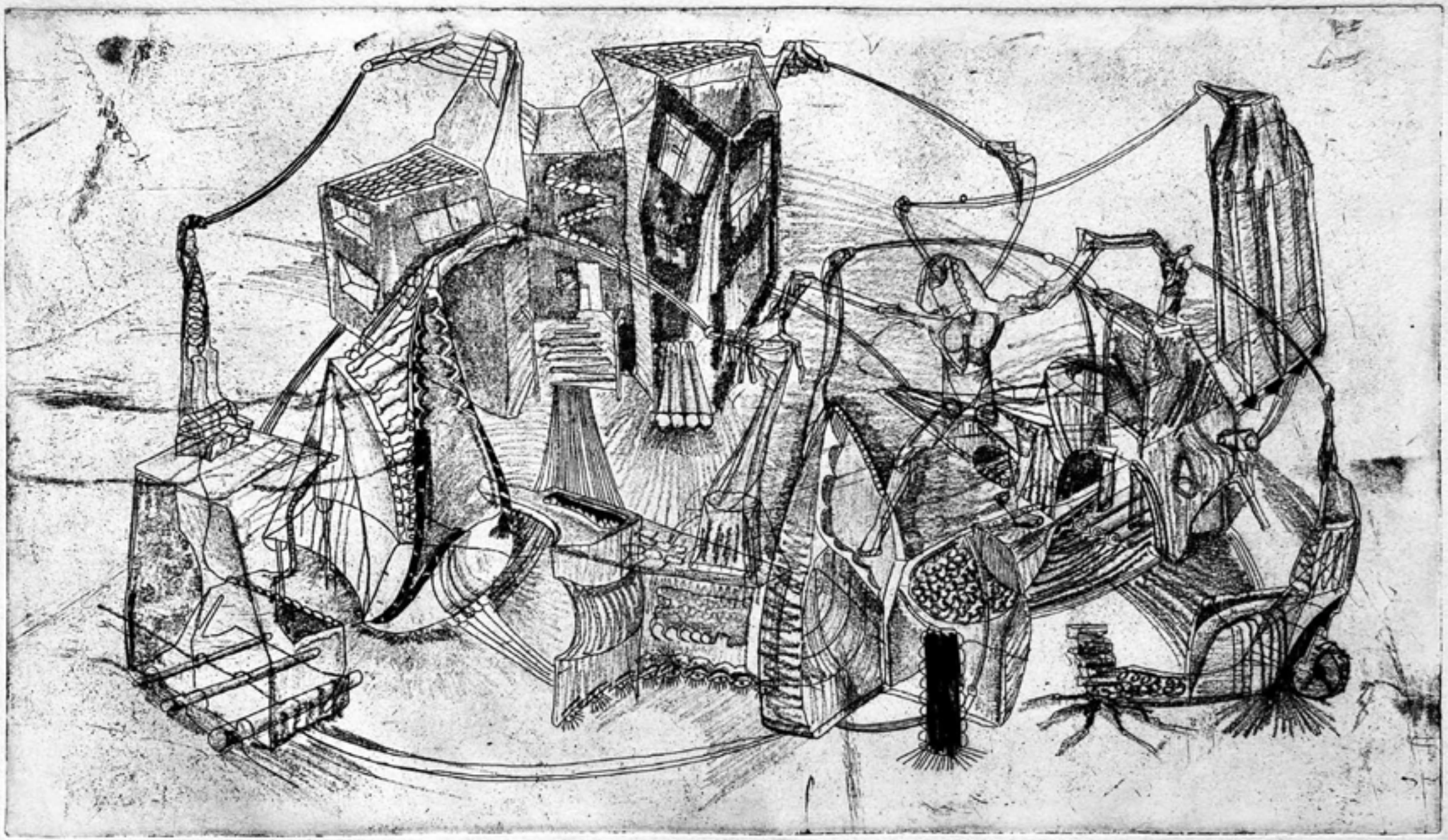
Асептични град, велико гробље животињског царства, затворио се над последњим стрвинама покопаним с њиховим последњим бувама и последњим микробима. Човек је коначно обновио поредак света, који је сам нарушио: није више било ниједне живе врсте која би то довела у питање. У спомен на оно што је некад била фауна, Теодора је на полицама своје библиотеке и *у кутке оног заборављеног сада прегрђеног града чувала остатке претходних становника* и Бифонова и Линеова дела.

То је макар оно у шта су житељи Теодоре *веровали,* у *забораве*, живећи у психичким слојевима заборављених предака, и не слутећи да се једна заборављена фауна буди из обамрлости. Током многих векова потиснута у забачена скровишта, *далеко од срца два загрљена речна бога,* пошто ју је збацио систем сада истребљених врста и *прегрђеног града,* из подрума библиотеке, *биоскопа, бувљака, атељеа, сквотова, кафана, атријума, лагума, муљавог речног тла,* у којима се чувају инкунабуле, на видело је поново почела да излази та друга фауна, тај *митолошки нараштај,* да се у скоковима спушта с капитела и олука, *у шупљине из којих још увек извире њихов прећашњи град* и гнезди изнад постеља спавача. Скордисци, сфинге, грифони, *келти, римљани/латињани, сингидумљани,* химере, змајеви, *риболики вирљани, бакарни винчани,* трагелафи, харпије, хидре, једнорози, *дунавски браниоци и Београђани* базилисци, преузимали су власт над својим градом.

Сиви делови текста представљају интервенцију аутора на оригиналном тексту из књиге Итала Калвина, *Невидљиви градови.*

Калвино, И. (1972). Невидљиви градови. (А. Голијанин, Превод и приредба, 2022). Преузето са https://anarxija-блок45.нет. (Оригинално дело објављено 1972. године као Le città invisibili, Еинауди, Торино).

ОБАЛА КАО ЈАВНО ДОБРО

Постанак БнВ темељи се на низу противуставних подухвата и малверзација, и општем прекрајању закона, а све то у циљу приватизације јавних добара на које грађани полажу право. Крајње исходиште БнВ су трајне промене по физичку структуру града, економију истог, његов идентитет и животну средину.

Сама процедура по којој пројекат стиче лажни легитимитет за своје постојање устоличила је механизам отуђења јавног добра односно, за спровођење партикуларног интереса на уштрб јавног. Увођењем Просторног плана подручја посебне намене за овај потез, иако ни хијерархијски ни садржајно не одговора центру града, БнВ бива проглашен пројектом од националног интереса и заједно са Lex special-is-ом, озакоњава се дерегулација и кршење правног поретка.

У овом контексту, вода постаје комодификована приватизацијом обале, тако што се третира као роба коју је могуће куповати и продавати, уместо као јавно добро које мора бити доступно свима. Пројектом је обала трансформисана из јавне површине у тле луксузне затворене заједнице. Lex specialis суспендује закон и ствара државу у држави. Ово је симбол све веће неједнакости која се развија у граду и доприноси отуђењу грађана од једне од највећих идентитетских одредница Београда – од панораме, обале, реке и воде која инервише овај град.

Улога обале и реке у пласирању овог пројекта као луксузног становања говори о томе како се вода тумачи и користи као средство за повећање профита, а не као јавни ресурс.

Београд на води свео је ово подручје на категорију тоталне еколошке девастације, на једну велику црвену мрљу на ***карти***. У току његове рапидне актуелизације и изградње није било места за темељније проматрање и решавање инфраструктуре, те се фекалне воде изливају директно у реку. Београд на Води је нажалост само једна, али значајна, тачка у мрежи цеви које фекалну воду изливају у Саву, а затим у Дунав.

Изостанак адекватних колектора онемогућава даљи пренос и прераду контаминиране воде, чиме се квалитет речне воде и биодиверзитет у њој нарушава.

Ви градите милионе квадрата, а не водите рачуна о томе да све прати инфраструктура. Та инфраструктура мора да одговара грађевинском фонду. Не можете ви само да градите, градите и градите, а инфраструктура је иста – недовољна, застарела, неодржавана, изјавио је Драгољуб Бакић.

Београд на води служи као упозорење шта може да се деси не само са водом у граду и Србији већ и са бројним другим ресурсима, и како постоје механизми легитимисања отмице јавних добара од друштва коме припадају. Сада када се ППППН шири и када нам пројекат Јадар поново куца на вратима, треба још једном добро размотрити и подсетити се значаја чисте и пијаће воде.

СТАМБЕНЕ ДИСТОПИЈЕ

У доба стамбене кризе, ширење ППППН-а такође указује на огромну неодговорност руководства града и одсуство слуха за реалне потребе грађана, као и наставак тренда неоправдане хиперизградње становања, који је БнВ начео. Према подацима Републичког геодетског завода, цене квадрата у Београду на води крећу се између 3500 и 11500 евра/м2, док је медијална зарада у Београду 73000 динара, што износи око 620 евра.* Статистика показује како свега 5% грађана престонице заправо купује станове – од тога 82% купује у кешу, док остатак то ради из кредитних средстава. Купци станова у Београду на води доминантно су кеш купци, што само по себи довољно сугерише.

Попис из 2022. године указује на још два важна податка. Први је да Београд бележи изузетно малу стопу повећања броја становника, док други указује на то да је око 10 000 станова у престоници празно. За кога се то заправо гради?

Имајући све ово у виду, за метастазирање луксузног становања на уштрб јавних добара а по цену животне средине, заиста не постоји оправдање. Оно што је овом граду неопходно јесте стамбена политика, јавне намене и рационално располагање његовим ресурсима.

ГРАДСКО ЗЕЛЕНИЛО И УРБАНА ЕКОЛОГИЈА

Када сам била мала замишљала сам град као да се прожима гроз природу, док сада град делује као да на силу морамо да инјектујемо природу и зеленило назад у њега.

Зелене површине чине свега 9% укупне површине главног града. Зашто је ово проблем? Реални капацитети постојећег зеленила довољни су за производњу кисеоника тек за 1/4 градске популације.
Град Београд је 2019. усвојио План генералне регулације система зелених површина, који је показао да је град располагао са 12 одсто зелених површина, а циљ је био удвостручити овај проценат. Међутим до 2022. године проценат зелених површина смањио се са 12 на 9 одс то. Приликом усвајања овог плана градска скупштина је амандманом изменила његову кључну карактеристику прогласивши га ОПЦИОНИМ уместо ОБАВЕЗУЈУЋИМ. Тиме препушта доброј вољи инвеститора да одлучују хоће ли поштовати мере овог плана. План се свео на добронамеран предлог, а не правило.

Колико год се савремени живот у урбаним срединама изоловао од природе, од ње и њеног присуства зависи квалитет живота у градском станишту. Зеленило у градовима доприноси јавном здрављу грађана: побољшању квалитета ваздуха, смањењу ефекта топлотног острва, смањењу ризика бујичних поплава и побољшавању менталне добробити грађана, поред тога што обезбеђује квалитетне просторе за одмор и рекреацију.

Мањак зеленила у градовима доводи до смањења резилијентности Београда на климатске промене. Климатске промене више нису појава која чека будуће генерације, већ сада осећамо њене последице.

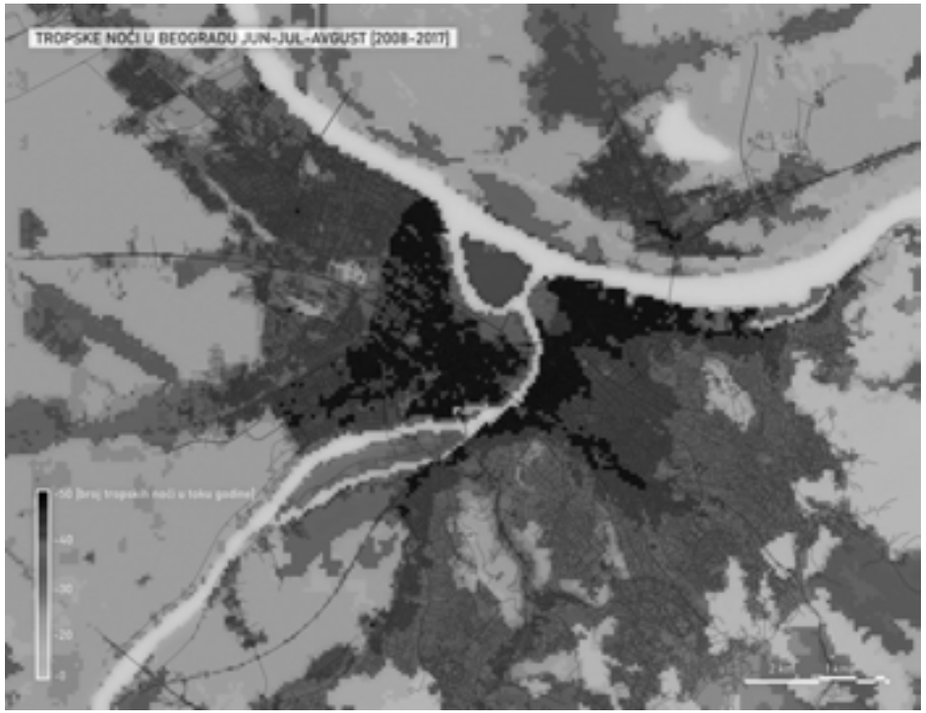
Ово лето било је прави пример – иза нас је званично најтоплије лето забележено у историји мерења у Србији, у Београду је било укупно 60 тропских ноћи, док је досадашњи просек био око 50, а јаке падавине су изазвале бујичне, кратке али изненадне, поплаве у јуну. Овакве интензивне падавине количински превазилазе тренутне капацитете градске канализационе ифраструктуре и дешаваће се све чешће. Према ИПЦЦ-у* можемо очекивати учесталије топлотне таласе, као и екстремне падавине и плувијалне поплаве. Митигација, или смањење коришћења фосилних горива, више нису довољни у борби против климатских поплава. Адаптација на промене, које ће се неизбежно десити, је есенцијална за смањење утицаја климатских промена на свакодневницу наших живота. Климатска адаптација може да подразумева различите ствари, зависно од најистакнутијих климатских ризика који су присутни у региону. Један од најефикаснијих метода адаптације климатских промена у градовима је повећање зелених површина.

*Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)

ЗЕЛЕНИЛО И ТЕМПЕРАТУРА

Услед велике разлике у температурама у централним градским зонама и непосредном окружењу у коме има више зеленила, настаје феномен топлотно оство. Овај феномен мери се у броју тропских ноћи, током којих се температура не спушта испод 20 степени. Дакле ради се о немогућности градске средине да се охлади током ноћи након дневног грејања на високим температурама. Највећи узрочник топлотних острва је интензивна изградња и неодговорна употреба вештачких грађевинских материјала попут бетона, асфалта, стакла, лима... Који споро одају топлоту или рефлектују сунчеве зраке и додатно загревају околни ваздух. Велика густина изграђености оставља минималан простор зеленилу. Озелењене површине попут дрвећа и травњака хладе околину кроз процес транспирације и тиме смањују ефекат топлотног острва.

Екстремно високе температуре и топлотни таласи представљају значајне ризике по здравље, укључујући повећање броја топлотних удара, погоршање респираторних и кардиоваскуларних болести, као и повећану смртност међу вулнерабилним групама попут старијих особа и оних са хроничним обољењима. Топлотни таласи су посебно штетни по здравље јер су то континуирани периоди екстремно високих температура који се понављају — као овог лета, са пет узастопних таласа, од којих су два била 10°C изнад нормале.
У суштини, нећемо моћи да се знојимо довољно дуго док температура мало не падне током вечери, јер ни тад неће пасти - прегрејаћемо се као што би се и свака машина прегрејала.

Сл.17: Визуелни приказ микролиме и троплотних острва у Београду путем мапирања тропских ноћи Београда. Подаци преузети из: *Филиповић Л. и Ђурђевић В., 2023, Спатио-темпорална анализа урбаног топлотног острва у Београду коришћењем података урбаног климатског модела. Међународна конференција о хидро-климатским екстремима и друштву, Јун, 27-30 2023, Универзитет у Новом Саду, Србија.*

ЗЕЛЕНИЛО И ПОПЛАВЕ

Зелене површине су пермабилне, за разлику од бетона и асфалта, који не могу да упију обилније падавине. Мањак пермабилних површина у Београду је допринео узроковању бујичних поплава овог лета које су изазвале економске губитке и угрозиле јавно здравље. Према пројекцијама климатских промена, предвиђа се повећање интензитета падавина. Бујичне поплаве су ризици са којима ћемо се вероватно сусретати све више, и потребно нам је што више вегетације и зелених површина за смањење њихових негативних утицаја. Поред неадекватне канализационе инфраструктуре која не прати брзорастући темпо изградње, регулативни оквир којим се прописује минимални удео зелених површина на грађевинској парцели од само 10%, не доприноси побољшању ситуације. Поред тога зелена инфраструктура има своју улогу у погледу заштита од поплава, као саставни део хидротехничке инфраструктуре уз насип – заштитни слој дрвећа. Овај важан елемнт угрожен је непланском сечом, као последица нелегалне изградње стамбених објеката уз приобаље.

Београд полако, али сигурно, постаје усијана жардињера.

МЕНТАЛНО ЗДРАВЉЕ И УРБАНА ПРИРОДА

Поред побољшања физичког здравља, урбана природа, реке, језера и зеленило, доприносе побољшању добробити и менталног здравља људи. Сви знамо колико је умирујуће гледати у реку која тече или у зеленило. Истраживања су показала да излагање природи смањује ниво кортизола, хормона стреса, што узрокује смањење нивоа стреса и промовише осећај мира. Боравак у зеленим просторима или близу воде може стимулисати производњу серотонина и ендорфина, неуротрансмитера повезаних са осећајем среће и задовољства. Квалитет живота се често повезује са приступачношћу природе. Високе цене имовине близу зелених површина, у поређењу са оном из које је тешко допрети до реке или парка, јасно показује то. Али зар приступ природи заслужују само богати?

Ако нас зелене површине штите од временских непогода, које ће се дешавати све чешће према пројекцијама о климатским

променама, обезбеђују чистији ваздух, и доприносе бољем менталном здрављу, зашто се из године у годину њихова површина смањује, и за чију добит?

Пројектима попут Београда на Води долази до смањења зелених површина, а транзиција јавног простора у приватне руке отежава становништву приступ природи. Око Сајма тренутно има приступачног зеленила, парчића природе који свеукупно доприносе јавном и менталном здрављу кроз многобројне услуге екосистема. Приступ просторима као што је Сајам и урбаној природи која га окружује побољшава квалитет живота свих нас, и не треба да допустимо да нам они нестану.

Министарство простора. (2023, октобар 20). *Више од 10% зеленила нестало у Београду за 20 година. Министарство простора.* https://ministarstvopростора.org/више-од-10-зеленила-нестало-у-београду-за-20-година/

Клима101. (2024, октобар 3). *Летње врућине 2024. у Србији: Шта можемо очекивати?* Клима101. https://klima101.rs/leto-2024-srbija-vrucine/

Клима101. (2023, октобар 16). *Киша и поплаве у Београду: Узроци и последице климатских промена.* Клима101. https://klima101.rs/kisa-poplave-beograd/

World Health Organization. (2021, октобар 21). *Climate change and health: Heat and health. World Health Organization.* https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-heat-and-health

Данас. (2024, октобар 20). *Први пут званично објављене последице загађења: Хиљаде мртвих и хоспитализованих због ваздуха.* Данас. https://www.danas.rs/vesti/drustvo/prvi-put-zvanicno-objavljene-posledice-zagadjenja-hiljade-mrtvih-i-hospitalizovanih-zbog-vazduha/

БЕОГРАДЕ
ОПРОСТИ НАМ

JA
ја сам, ја сам мали град

(155)

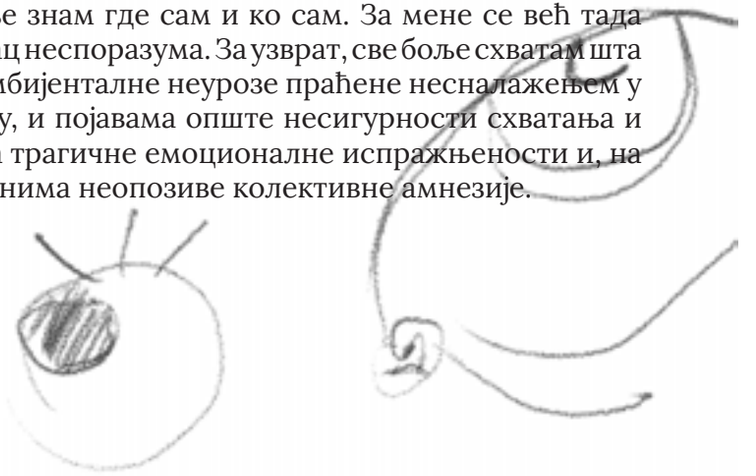
Проблем врло лако, и лакомислено, може бити сведен на познате спекулације Макрокосмосмос – Микрокосмос, или: Велики свет - Мали свет. Само, ако се нешто дубље зађе у овакве расправе, натрапаће се на оно, већ много сложеније и тајанственије, вечито убеђење човеково како су и општа целина, и он сам, повезани многобројним узрочно заланчаним магијским аналогијама. У том заланчавању град би се нашао негде на самој средини између века и свемира, па би се, управо зато, истовремено могао схватити и као мали свемир и као врло велики човек. Идеја необична, старинска, али у суштини сасвим логична, и ја, у својој најдубљој дубини, верујем у њену заснованост: ја сам мали град, а град је једно велико ЈА...

Инсерти из: Богдановић, Б. (1982). Градословар. Београд: Вук Караџић.

(3) АМБИЈЕНТ
око или подрум

Кад себе констатујем погрешно, искривљено, кад се видим у сукобу са стварима које ме окружују, у сукобу са амбијентом, без обзира на то да ли је амбијент женско око или подрум, — онда сам очигледно запао у процеп неусаглашености и са самим собом и са сопственим околичјем. Уколико је мања мера, мањи ранг духовног у том поменутом амбијенту, утолико сам мање оно што јесам и утолико, онда, мање знам где сам и ко сам. За мене се већ тада наговештава врхунац неспоразума. За узврат, све боље схватам шта су то колективне амбијенталне неурозе праћене несналажењем у времену и простору, и појавама опште несигурности схватања и мишљења, стањима трагичне емоционалне испражњености и, на крају, разним степенима неопозиве колективне амнезије.

ОСКУДИЦА СИМБОЛА (237)
синдром врло озбиљног обољења

Неоспорна болест „оскудице симбола“ почиње, полако али сигурно, да прати прилике и нарави модерних градова и да их, поред толиких других недаћа, изнутра разједа. Проблем је, разуме се, много дубљи него што је само недостатак симболичних детерминатива у градским физичким структурама, односно помањкање садржајно (читај: и естетски) означених амбијената. Поремећај симболошких система, који прате живот града, обично указује на то да је озбиљно угрожено само језгро градске суштине, па је зато трагање за узроцима обољења много сложеније и теже од саме констатације о постојању синдрома.

Културно добро:

ТЕРЕТ на грађевинском земљишту

ГРАДСКА ЛИПОСУКЦИЈА

У октобру прошле године, државно предузеће "Београдски сајам" добило је око 800 000 евра од Владе републике Србије за израду досијеа за признање специјализоване изложбе ЕКСПО 2027. За потребе овог догађаја, планирано је да комплекс Београдског сајма буде "премештен" на другу локацију.

ЗГРАДЕ БЕОГРАДСКОГ САЈМА КАКВЕ БЕОГРАЂАНИ ЗНАЈУ НЕЋЕ БИТИ ПРЕМЕШТЕНЕ, ОНЕ ЋЕ БИТИ СРУШЕНЕ, а на њиховом месту нићи ће нови стамбени објекти као проширење Београда на води. Београдски сајам доо наставиће да постоји, али се одриче свог вишедеценијског дома. Нови комплекс планиран је у Сурчину, будућем центру београдског ЕКСПО-а. Он ће тамо мање сметати потенцијалним инвеститорима који жуде за повлашћеним локацијама у Београду, а добиће и веће капацитете, приступ метроом (који Београд још увек нема) и одређени пратећи садржај, укључујући и Национални стадион о коме се годинама говори као о једном од најважнијих грађевинских подухвата у Србији.

Зашто су Национални стадион и комплекс објеката за ЕКСПО 2027 добили статус пројеката од националног значаја? Власт упорно тврди да пројекат ЕКСПО27 Србији може донети огроман профит, упркос енормним издацима које сада правимо. Специјализована изложба је замишљена као догађај који ће подићи туризам у нашој земљи на сасвим нови ниво. Хотелијерима се већ сад дају сулудо велике субвенције. Дакле, главни значај ЕКСПО27 је потенцијални прилив новца.

Са друге стране, за Национални стадион финансијски бенефити се не потенцирају толико. Само у Београду постоји неколико великих фудбалских стадиона, али ниједан од њих никада није био у државном власништву. У тренуцима када држава све покушава да приватизује и прода, изградња објекта спектакла, у чијем се називу инсинуира да је он државни пројекат, делује контрадикторно. Међутим, у држави која непрестано чезне за фудбалским трофејима, које годинама не освајамо, лако је оправдати изградњу државног стадиона као могућност да ће се стање у спорту самим постојањем оваквог објекта аутоматски поправити.
"Panem et circenses", говорили су стари Римљани - народу је потребно само хлеба и игара. Можда је то изрека које се и наша власт држи када одлучује

шта ће добити статус пројекта од националног значаја.

Међутим, ако су нам ови пројекти заиста толико значајни, зашто се онда раде на пречац? Студија о изводљивости изградње Националног стадиона још увек није урађена и рок за израду исте се константно одлаже, али темељи су већ постављени. "Само данас имате 730 радника који вредно раде, као и више од 200 машина. Имамо и другу смену, која ради до један после поноћи, како бисмо испунили кратке рокове", рекао је министар Мали о изградњи стадиона.

Један од главних "криваца" за прескакање корака у процедури може бити Lex specialis, који се већ примењује на неколико пројеката од "националног значаја" у Србији, па тако и на комплекс Национални стадион и ЕКСПО у Сурчину. Lex specialis је термин који се у последњих неколико година свакодневно употребљава у медијима, али многима није сасвим јасно шта то значи.

Наиме, у случајевима када општи закон није дефинисао поступање у неким новонасталим и непредвиђеним ситуацијама, уводи се посебан закон (на латинском Lex specialis) који се примењује док се те непредвиђене ситуације не разреше или док се постојећи општи закон њима не прилагоди. Институција Lex specialis-а није спорна, његово постојање је оправдано у међународном праву. Међутим, у Србији, процес доношења Lex specialis-а и ситуације у којима власт одлучује да се позове на њега представљају велики проблем. 2020. Влада је донела Закон о посебним поступцима ради реализације пројеката изградње и реконструкције линијских инфраструктурних објеката од посебног значаја. Европска унија је довела у питање легитимитет овог закона и на њихову препоруку је он средином 2023. године укинут. Упркос интервенцији Европске комисије, тај закон се у преформулисаном издању јавља у облику Lex specialis-а. Ако се вратимо на чињеницу да се Lex specialis доноси за ситуације које општи закон није предвидео, можемо се запитати која је то непредвиђена околност под којом се граде Национални стадион и ЕКСПО?

Пројекат специјализоване изложбе ЕКСПО 2027 у јавности се истиче као изузетно важан због профита који може донети Србији. Међутим, предвиђа се да ће задужења и расходи који настају зарад изградње планиране инфраструктуре бити толики да ће евентуални финансијски бенефити Србији

бити остварив тек 2055. Такође, треба имати у виду да иако многе државе виде светске и специјализоване изложбе као могућност за напредак и просперитет, бројни су примери где су организатори изложби заправо били на великом губитку, иако су ушли у ове пројекте са много јаснијим финансијским планом него што Србија то тренутно чини.

Какве су уопште финансијске одлуке до сада направљене? Србија планира да се задужи скоро милијарду евра у име пројекта ЕКСПО 2027 и Национални стадион. Од отварања изложбе, која ће трајати 4 месеца, дели нас нешто мало мање од 3 године. Последњим ребалансом буџета за 2024. годину, издаци планирани за изградњу Националног стадиона увећани су са 13 на 31 милијарду динара, а за ЕКСПО са 22,6 на 43 милијарде. Такође, предвиђено је и да неколико министарстава у оквиру Владе Србије издвоји додатна средства за подршку овим пројектима. У ове издатке нису урачунате изградње саобраћајница које омогућавају бољи приступ локацији. Те је за њих издвојено додатних 10 милиона динара, а за изградњу пруге Земун поље - Национални стадион предвиђено је скоро 9 милијарди динара.

Сл.20: Инжењер-конструктор Милан Крстић на градилишту.

grad_011
Belgrade, Serbia

♥ **1,681,405 Likes**

grad_011 ПОКЛАЊАМО!!!

Културна добра! Споменике!!!
Јавне површине!!! Обале и дрвеће!!!

Можда баш Ви будете срећни добитници!

Како бисте учествовали у овом гивавеју,
неопходно је да:
-Вам седиште буде ван територије
Републике Србије
-Запратите Министарство културе
-Тагујете три пријатеља са којима
бисте возили багер

#poklanjamo #giveaway #sajam #generalštab
#investitor #rušenje #beograd

grad_011
Belgrade, Serbia

♥ **1,681,405 Likes**

grad_011 ПОКЛАЊАМО!!!

Културна добра! Споменике!!!
Јавне површине!!! Обале и дрвеће!!!

Можда баш Ви будете срећни добитници!

Како бисте учествовали у овом гивавеју,
неопходно је да:
-Вам седиште буде ван територије
Републике Србије
-Запратите Министарство културе
-Тагујете три пријатеља са којима
бисте возили багер

#poklanjamo #giveaway #sajam #generalštab
#investitor #rušenje #beograd

Одломак текста из „Невидљиви градови”, Итало Калвино (1972.)

АТЛАС ВЕЛИКОГ КАНА САДРЖИ И МАПЕ ОБЕЋАНИХ ЗЕМАЉА

Атлас Великог кана садржи и мапе обећаних земаља, посећиваних у мислима, али које још нису откривене или основане: Нова Атлантида, Утопија, Град Сунца, Океанија, Тамое, Хармонија, Нови Ланарк, Икарија.

Кублај упита Марка: „Да ли ми ти, који истражујеш свет и уочаваш знакове, можеш рећи **ка којој нас од тих будућности повољни ветрови носе?**“

„За те луке не бих могао да на мапи уцртам маршруте или одредим датум искрцавања. **Понекад ми је довољан процеп који се отвара у неком збуњујућем пределу, трептај светла у магли, разговор двојице пролазника који се срећу у уличној вреви, да помислим како ћу ако пођем од тога, саставити, део по део, савршени град, сачињен од нечистих фрагмената, од тренутака раздвојених паузама, од сигнала које неко шаље, а да не зна до кога допиру. Ако ти кажем да је град којем стреми моје путовање испрекидан у простору и времену, час разређенији, час гушћи, не смеш помислити како потрага за њим може престати.** Можда он већ израња на површину, док ми овако разговарамо, раштркан, усред твог царства; можеш му ући у траг, али само онако како сам ти објаснио.

Велики Кан је већ листао у свом атласу мапе градова који прете кошмарима и проклетствима: Енох, Вавилон, Јаху, Бутуа, Врли Нови Свет.

---

1 Тамоé, јужнопацифички утопијски рај Маркиза де Сада,: Marquis de Sade, Aline et Valcour; ou, Le Roman philosophique, Tome II, 1795, поглавље IV; у наставку се спомиње и Батуа, де Садова афричка дистопија, из истог тома, поглавље III; Океанија,, Oceania: James Harrington, The Commonwealth of Oceania, 1656.

2 Енох: Каинов град, нестао у потопу, Библија, Постанак 4:17; Јаху (Yahoo), назив за гнусну подљудску врсту, Jahue, из Гуливерових путовања: Jonathan Swift, Gulliver’s Travels, 1726, poglavlje IV; Butua, de Sade

Кублај: „Све је узалудно, ако последње пристаниште може бити само паклени град, а тамо нас, на крају, у све ужој спирали, струја носи.“ Поло: „Пакао живих није оно што ће тек бити; ако постоји, онда је то оно што је већ овде, пакао у којем живимо сваког дана, који правимо једни с другима. Постоје два начина да се избегне патња. Први је за многе лакши: прихватити пакао и постати део њега, тако да се он више и не примећује. Други је опаснији и захтева сталну будност и учење: тражити и знати препознати ко и шта, уср ед пакла, није пакао, и помоћи му да истраје, дати му простора.“

Сл.21: Партије шаха одиграна између Марка Пола и индијског махараџе која је снимана у хали 1 Београдског сајма, 1962. Фотографија са снимања филма Марко Поло.

ОДЈАВА

Књига Сајам је наше прво издање, наш излазак у јавност — међу пријатеље, колеге, истомишљенике и неистомишљенике. Стога позивамо све који увиђају недоречености на овим страницама да допринесу и учествују, да нам се прикључе у борби. Можемо да полемишемо али суштина је нешто урадити.
Захваљујемо се свима који су нас бодрили и помогли у процесу израде ове збирке. Иза њеног настанка стоје бројни разговори, састанци, полемике, по која непроспавана ноћ и хиљаду шољица кафе, али пре свега велика жеља да се нешто каже, уради и промени.

Често смо у нашим интерним расправама говорили о томе како се осећамо преварено и немоћно. Улазимо у струку која нема моћ доношења одлука, већ их само предлаже. Свесни смо везаних руку наше професије, која не може испунити своје суштинске одговорности. Упркос томе, желимо да реагујемо и корак по корак допринесемо структуралној промени.

Суочавамо се са концептом инвеститорских станова, пројектованих за огласе, а не за људе који ће у њима живети. Сведочимо отуђивању јавних добара, ирационалним коришћењем друштвене имовине, ослабљеним институцијама и општом апатијом. Јер овај систем није довољно директно опресиван да бисмо изашли из зачараног круга анимирајуће, комодификоване свакодневице. Чекају нас мизерне плате и израбљивање. Упркос свему, ово нас не сме обесхрабрити—напротив! Морамо пројектовати, бацати се у неизвесно и стварати искуства отпора. Јер другачије НЕ МОЖЕМО. Не можемо чекати повољнију климу или неко магично решење одозго, јер чекањем само посматрамо и гарантујемо да се ништа неће променити. Због тога ту климу морамо створити сами.

Архитектура не може у потпуности да реши економске, политичке и друштвене проблеме , али може да их учини видљивим. Уколико научимо да је читамо, да ишчитавамо притиске и услове из којих она настаје, шта нам сугерише и допушта, које путеве открива, каквим се условима – ком се станишту прилагођавамо. Архитектура, односно ГРАД физички је отисак друштвених вредности и токова у простору.

Променити простор значи променити живот, променом живота мењамо и простор.

Henry Lefebvre, *Продукција простора*

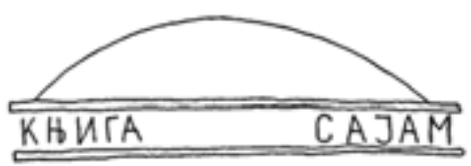
Зато, овај сегмент називамо одјавом, али само из једног разлога—желимо да истакнемо следеће: Има још времена. Комплекс Сајма и даље стоји. Формалан закључак не постоји, епилог није дошао, прича није готова. Све је још увек у процесу и постоје начини да се укључите.

Струка је изнела свој став, сада је потребно вршити притисак. Начини отпора су бројни. Следећа кључна тачка је јавни увид, током ког је могуће поднети примедбе, а затим и јавна расправа. Важно је да пронађемо и ванинституционалне начине отпора, нове и субверзивне приступе.

Одржавање теме у жижи јавности, постављање питања и информисање, како индивидуално, тако и колективно, јесте наш следећи корак. Акција, поновна окупација јавног простора—све је пред нама.

Међу толиким темама којима се бавимо, са или без правог занимања, насумична потрага за новим начином живота једино је што у нама може да узбурка страсти.

Guy Debord, *Увод у критику урбане географије*

ИЗВОРИ

Голијанин, А. (2024). *Социјализам, комунизам, анархија, на језику врабаца*. Журнал анархије/Блок 45, фебруар-март 2024.

Калвино, И. (1972). *Невидљиви градови*. (А. Голијанин, Превод и приредба, 2022). Преузето са https://anarhija-blok45.net. (Оригинално дело објављено 1972. године као Le città invisibili, Еинауди, Торино).

Богдановић, Б. (1982). *Градословар*. Београд: Вук Караџић.

Урбанизам Београда. (1980). Година XII, Број 58. Београд: Завод за планирање развоја града Београда и Завод за изградњу града Београда.

Lefebvre, H. (1991). *The production of space* (D. Nicholson-Smith, Превод). Кембриџ: Блеквел. (Оригинално дело објављено 1974. године).

Харви, Д. (2003). *Право на град*. International Journal of Urban and Regional Research, 27(4), 881–892. (А. Голијанин, Превод).

Радна група. (2024). *Декларација о судбини Београдског сајма и Генералштаба*.

ИЗВОРИ ИЛУСТРАЦИЈА

Напомена: Наведени су извори искључиво за графичке приказе који не представљају дело аутора књиге.

Сл.1: Хала 1 Београдског сајма.
Пантовић. М. (н.д.). Belgrade Fair. Преузето 10. октобра 2024. са https://architectuul.com/architecture/belgrade-fair

Сл.2: Изградња Хале 2.
Сајам. (н.д.). САНУ: Изложба посвећена феномену Београдског сајма у локалним и светским размерама. Преузето 11. октобра 2024. са https://sajam.rs/sanu-izlozba-posvecena-fenomenu-beogradskog-sajma-u-lokalnim-i-svetskim-razmerama/

Сл.3: Изградња Хале 1.
Сајам. (н.д.). САНУ: Изложба посвећена феномену Београдског сајма у локалним и светским размерама. Преузето 11. октобра 2024. са https://sajam.rs/sanu-izlozba-posvecena-fenomenu-beogradskog-sajma-u-lokalnim-i-svetskim-razmerama/

Сл.4: Други Међународни сајам књига - први пут на новом Сајму представљен робот. AutoSlavia. (2016, мај 22). 60. Међународни сајам технике и техничких достигнућа. Преузето 14. октобра 2024. са https://www.autoslavia.com/60-medunarodni-sajam-tehnike-i-tehnickih-dostignuca/

Сл.5: Почетак емитовања програма Телевизије Београд.
Ексклузивна историја РТС и Сајма. Преузето 20. октобра 2024. са https://sajam.rs/sr/ексклузивна-историја-ртс-и-сајма/

Сл.6: Европско првенство у кошарци.
Beobuild Forum. (n.d.). Beogradski sajam. Преузето 12. октобра 2024. са https://forum.beobuild.rs/threads/beogradski-sajam.367/

Сл.7 и 8: Сајам моде - Мода у свету.
Музеј града Београда. (2003). Београд шездесетих година XX века. Уредници: Ћирић, Д. и Петровић-Ћирић, Л. Београд: Музеј града Београда.

Сл.9: Концерт Луја Армстронга у Хали 3.
Музеј града Београда. (2003). Београд шездесетих година XX века. Уредници: Ћирић, Д. и Петровић-Ћирић, Л. Београд: Музеј града Београда.

Сл.10: Павел Попович, совјетски космонаут презентује свемирску летелицу.
Crno-beli Beograd. (2021, октобар 17). Павел Попович, совјетски космонаут, презентује свемирску летелицу Востóк-4 у којој је летео [Фотографија]. Facebook. Преузето 20. октобра 2024. са https://www.facebook.com/Crno.beli.Beograd/

Сл.11: Иво Андрић отвара Сајам књига.
Википедија. (n.d.). Београдски сајам књига. Преузето 23. октобра 2024. са https://sr.wikipedia.org/sr-el/Београдски_сајам_књига

Сл.12: Гитаријада у Хали 1.
Музеј града Београда. (2003). Београд шездесетих година XX века. Уредници: Ћирић, Д. и Петровић-Ћирић, Л. Београд: Музеј града Београда.

Сл.13: Боксерски у Хали 1.
Музеј града Београда. (2003). Београд шездесетих година XX века. Уредници: Ћирић, Д. и Петровић-Ћирић, Л. Београд: Музеј града Београда.

Сл.14: Сајам технике у Хали 1.
Музеј града Београда. (2003). Београд шездесетих година XX века. Уредници: Ћирић, Д. и Петровић-Ћирић, Л. Београд: Музеј града Београда.

Сл.15: Тестирање макете куполе Хале 1.
Институт ИМС. (n.d.). Историјат Института ИМС. Преузето 4. октобра 2024. са https://institutims.rs/istorijat/

Сл.16: Комплекс Београдског Сајма.
Београдско наслеђе. (n.d.). Хала 1 Београдског сајма. Преузето 12. октобра 2024. са https://beogradskonasledje.rs/

Сл.17: Мапа тропских ноћи Београда.
Симић.И. (2023, август 15). Топлотна острва у београду: тропске ноћи. Преузето 20. октобра 2024. са https://klima101.rs/toplotna-ostrva-u-beogradu-tropske-noci/

Сл.18 и 19: Стрипови - прикази градског живота. Преузето Преузето 20. октобра 2024. са https://www.cartoonstock.com/

Сл.20: Инжењер-конструктор Милан Крстић на градилишту.
Gradnja.rs. (2023, јануар 13). Да ли ће рушење старог Београдског сајма бити следећи корак у развоју Београда на води? Преузето 13. октобра 2024. са https://www.gradnja.rs/rusenje-beogradski-sajam-beograd-na-vodi/

Сл.21: Партије шаха одиграна између Марка Пола и индијског махараџе која је снимана у хали 1 Београдског сајма, 1962. Фотографија са снимања филма Марко Поло.
Crno-beli Beograd. (2020, фебруар 26). Štampa iz Ljubinog kioska: U jutrošnjoj objavi mogli ste da pročitate o boravku Al [Фотографија]. Facebook. Преузето 23. октобра 2024. са https://www.facebook.com/crnobeli.beograd/

едиција

три јегуље

